

PRINCESS GALYANI VADHANA
INSTITUTE OF MUSIC

ISSN 2821-9279 (Online)

Pulse

Journal for Music
and Interdisciplinary Practices

Vol.4 No.1

May 2023

Trem

กระดิ่งหัว
Ricochet

Sound (บท)
for Violin

interpreted by

Hight bell

0

บทสังเคราะห์ผ่านวิธีการทำงานภาคสนามจากยอดดอย แม่ฮ่องสอนสู่ชุมชนเมืองบางยี่ขัน Synthesis Through Fieldwork Method From Highland Mae Hong Son To Urban Bang Yi Khan

นุชนางค์ ชุมดี^{1*} และ สิริวรรณ สิริวนิชย์^{2**}

Nootnapang Chumdee & Siriwan Siravanich

บทคัดย่อ

ความรู้ทางด้านสังคมศาสตร์เป็นผลจากการศึกษาเรื่องราวต่าง ๆ เพื่อทำความเข้าใจสังคมและวัฒนธรรมในอดีตที่ผ่านมา โดยมีแนวคิดและวิธีการของศาสตร์แตกต่างกันไปในการหาคำตอบ บทความทางวิชาการชิ้นนี้มุ่งเสนอให้เห็นถึงความพยายามในการทลายกำแพงวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นให้มีหลายมิติมากขึ้น ในส่วนแรกแสดงให้เห็นถึงความหมายและความสำคัญของการทำงานข้ามศาสตร์ ส่วนที่สองเป็นการทำงานภาคสนามในพื้นที่ศึกษาชุมชนตามเส้นทางการท่องเที่ยว จังหวัดแม่ฮ่องสอน เพื่อแสดงให้เห็นถึงการบูรณาการประวัติศาสตร์ร่วมศาสตร์อื่น ๆ ส่วนที่สาม บททดลองจากภาคสนามผ่านกิจกรรม เสียง-เรื่องเล่า-ท้องถิ่นย่านบางยี่ขัน: บูรณาการความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และดนตรีสร้างสรรค์เพื่อประชาสังคม ผ่านการทำงานนักประวัติศาสตร์ท้องถิ่น มหาวิทยาลัยศิลปากร ร่วมกับนักมานุษยวิทยาดนตรีประยุกต์ สถาบันดนตรีกัลยาณีวัฒนา การค้นพบนี้แสดงให้เห็นว่าการข้ามสาขาวิชาสามารถเข้าใจคนในท้องถิ่นได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ทั้งยังเป็นการข้ามพรมแดนของความรู้ที่ขยายวิธีการทำงานภาคสนามจากความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการ

คำสำคัญ: เรื่องเล่า / ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น / แม่ฮ่องสอน / บางยี่ขัน

Abstract

Sociology explains stories in the endeavour to grasp social and cultural context from the past, which it explores differently from perspectives of other science in concepts and methodologies for finding the answer. This article aspires

^{1*} ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, nootnapang003@hotmail.com

^{2**} อาจารย์ สาขาวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, siravanich_s@su.ac.th

Received 04/04/2023, Revised 15/05/2023, Accepted 25/05/2023.

to find a concept to cross the boundary of local history study methods to other shades. The researcher describes the local history method in three aspects follows: 1) the meanings and importance of cross-disciplines, 2) examining case study as interdisciplinary fieldwork in cultural tourism in Mae Song Son, and 3) the trial concept between local history and applied ethnomusicology methods through the activity entitled. “Sound-Story-Local History in Bang Yi Khan”, an integrated course between Local History Fieldwork, Silpakorn University and Music for Society, Princess Galyani Vadhana Institute of Music. The findings demonstrate that cross-disciplinary research can contribute to a deeper understanding of local communities while expanding the framework of traditional fieldwork through the use of imagination.

บทนำ

ตามการรับรู้ทั่วไปการศึกษาประวัติศาสตร์เป็นการศึกษาเรื่องราวในอดีต เป็นเรื่องของอดีต หรือเรื่องที่ผ่านมามักเป็นเรื่องของกลุ่มผู้นำ หรือชนชั้นสูงเท่านั้น จนกลายเป็นประวัติศาสตร์กระแสหลักของสังคมอย่างยาวนาน ต่อมามีการปรับเปลี่ยนแนวทางและวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ให้อธิบายสังคมสมัยใหม่ จากหลายปัจจัยนำมาสู่กระแสความสนใจศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นโดยเฉพาะในช่วง 40 กว่าปีที่ผ่านมา สาเหตุหนึ่งคือการเปลี่ยนแปลงวิถีวิทยาของการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยนี้มุ่งสนใจมิติเศรษฐกิจและสังคมมากขึ้น ทั้งการขยายเขตแดนของหลักฐานที่เดิมใช้เฉพาะเอกสารราชการ และขอบเขตพื้นที่ศึกษาจากหน่วยของรัฐชาติมาสู่ระดับท้องถิ่นและชุมชน โดยกระบวนการศึกษาใช้แนวคิดทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ช่วยอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ตลอดจนการทำงานในภาคสนามอย่างจริงจัง ด้วยเหตุนี้ทำให้เราสามารถเข้าถึง “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” ได้ง่ายขึ้น ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมาเราเห็นถึงการเติบโตของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ขยายตัวและพัฒนามากขึ้น³

ความมุ่งมั่นที่สำคัญของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คือการให้ความสนใจศึกษาพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของ “ท้องถิ่น” ที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละชุมชน ผ่านเรื่องราวประสบการณ์ และวิถีชีวิตผู้คน ท้องถิ่นตามบริบทที่แตกต่างและหลากหลาย ด้วยลักษณะเช่นนี้จึงเป็นการเปิดโอกาสทำให้เราสามารถค้นคว้าหาวิธีการใหม่เพื่อการทลายกำแพงวิธีการศึกษาทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เช่น ประสบการณ์การทำงานร่วมกับระหว่างสาขาวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกับสาขาวิชาอื่น ๆ ที่ให้ความสนใจศึกษาการเปลี่ยนแปลงของสังคมใน “ท้องถิ่น” เช่นเดียวกัน ดังการทำงานภาคสนามในพื้นที่ชุมชนตามเส้นทางาท้องเที่ยว จังหวัดแม่ฮ่องสอน ทั้งนี้การร่วม

³ ยงยุทธ ชูแว่น, *ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทย*, (กรุงเทพฯ: อีปซี กรุ๊ป, 2562), 45-47.

กันทำงานในกิจกรรม เสี่ยง-เรื่องเล่า-ท้องถิ่นย่านบางยี่ขัน: บูรณาการความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และดนตรีสร้างสรรค์เพื่อประชาสังคม แสดงให้เห็นว่าการข้ามสาขาวิชาสามารถทำความเข้าใจคนในท้องถิ่นได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

1. ต้นแบบของการทำงานข้ามศาสตร์

จุดเริ่มต้นของการทำงานของผู้เขียนมาจากแนวทางการทำงานแบบข้ามศาสตร์ด้วยนักวิจัยจากหลายสาขาพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน ไม่ว่าจะเป็นโครงการ การสำรวจและจัดระบบฐานข้อมูลเกี่ยวกับถ้ำ จังหวัดแม่ฮ่องสอน ของ สิทธิพงษ์ ดิลกวิช พ.ศ. 2541-2442 ถือได้ว่าเป็นโครงการแรก ๆ ที่พัฒนาองค์ความรู้ในศาสตร์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรถ้ำ ซึ่งเป็นทรัพยากรที่โดดเด่นของจังหวัดแม่ฮ่องสอนและอำเภอปางมะผ้า เนื่องด้วยปัญหาความขาดแคลนองค์ความรู้เรื่องถ้ำเชิงธรณีวิทยาและชีววิทยา ดังนั้นสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) จึงสนับสนุนการสำรวจและศึกษาถ้ำด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านธรณีวิทยา ภูมิวิทยา อุทกวิทยา ชีววิทยาและโบราณคดีที่อยู่ภายในถ้ำ ป่าไม้และสัตว์ป่า รวมทั้งการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรและชุมชนที่อยู่นอกถ้ำ เพื่อจัดทำฐานข้อมูลของถ้ำทั้งหมดอย่างเป็นระบบ โครงการวิจัยนี้จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาด้านโบราณคดีบนพื้นที่สูงอย่างเป็นระบบในพื้นที่อำเภอปางมะผ้า⁴

ภายหลังโครงการสำรวจและจัดระบบฐานข้อมูลเกี่ยวกับถ้ำสิ้นสุดลง รัศมี ชูทรงเดช นักวิจัยด้านโบราณคดียังคงสนใจศึกษาด้านโบราณคดีต่อเนื่อง การเกิดขึ้นของ โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ระหว่าง พ.ศ. 2544 2546⁵ เป็นการต่อยอดองค์ความรู้ด้านโบราณคดี และยังคงใช้วิธีการศึกษาสหวิทยาการของศาสตร์ต่างๆ เข้ามาด้วยทั้งมานุษยวิทยา กายภาพ สิ่งแวดล้อมและวงปีไม้ เพื่อ (1) ศึกษาวิจัยให้ลุ่มลึกเกี่ยวกับคน วัฒนธรรม สังคม และร่องรอยความเป็นอยู่ของคนโบราณที่อาศัยอยู่ในพื้นที่สูงภายในอำเภอปางมะผ้าในอดีต (2) เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมโบราณ โดยใช้ศาสตร์ต่างๆ คือ โบราณคดี มานุษยวิทยา และวงปีไม้ เพื่อสร้างความกระจ่างเกี่ยวกับประเด็นสิ่งแวดล้อมและการปรับตัวของคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่สูงของอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน โครงการนี้เป็นการเผยให้เห็นกระบวนการของงานโบราณคดีตั้งแต่การสำรวจ-ขุดค้น-วิเคราะห์-ตีความ โดยโครงการฯ เป็นการร่วมมือระหว่างนักโบราณคดีและนักวิชาการจากหลากหลายศาสตร์

⁴ สิทธิพงษ์ ดิลกวิช และคณะ, รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการ การสำรวจและจัดระบบฐานข้อมูลเกี่ยวกับถ้ำ จังหวัดแม่ฮ่องสอน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2541.

⁵ รัศมี ชูทรงเดช และคณะ, รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในเขตอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2546.

ผลจากการบูรณาการองค์ความรู้จากสหสาขาที่มีโจทย์วิจัยร่วมกันสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่ได้เป็นการสร้างภาพรวมของพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของคนบนพื้นที่สูง ว่ามีการปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มคนในอดีตอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ รวมทั้งผลการกำหนดอายุทางโบราณคดีของประเทศไทยจากแหล่งโบราณคดีเพิงผาบ้านไร่และเพิงผาล้อด นอกจากนี้การค้นพบโครงกระดูกที่สามารถศึกษาเรื่องวิวัฒนาการของคนที่อยู่ในประเทศไทยและคนที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรมโลงไม้ นอกจากนี้ยังทราบถึงสภาพแวดล้อมในสมัยไพลสโตซีนตอนปลายมีอากาศที่หนาวเย็นกว่าและชุ่มชื้นกว่าในปัจจุบัน และในสมัยโฮโลซีนตอนปลาย สภาพแวดล้อมจะคล้ายคลึงในปัจจุบัน ความโดดเด่นของโครงการวิจัยชุดนี้ นอกจากการพัฒนาองค์ความรู้ใหม่แล้วยังสร้างกระบวนการพัฒนาวิธีวิทยาของแต่ละศาสตร์ที่เหมาะสมกับงานวิจัยในประเทศไทยไปพร้อม ๆ กัน

จึงเห็นได้ว่า โครงการทั้งสองทำให้เห็นว่าการทำงานสหสาขานั้นทำให้เราสามารถทำความเข้าใจเรื่องหนึ่งๆ ได้หลายมิติมากขึ้น โดยเฉพาะโครงการงานวิจัยโบราณคดีบนพื้นที่สูงของ รศมี ชูทรงเดช โดดเด่นเรื่องการศึกษาแบบสหสาขา ทำให้มีองค์ความรู้ใหม่ๆ เรื่องคนและสภาพแวดล้อมในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนและถือเป็นแนวทางการศึกษาที่ทำให้นักวิจัยเห็นภาพรวมของประเด็นศึกษามากขึ้นในหลายแง่มุม นอกจากนี้ผลการศึกษาของโครงการฯ ยังนำไปสู่การพัฒนาท้องถิ่นจากความรู้งานวิจัยเพื่อฟื้นฟูวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชนในฐานะเป็นเจ้าของแหล่งโบราณคดีซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษา

โครงการ มาจาก (คนละ) ฟากฟ้าของเพิงผา : สู่การทลายเส้นแบ่งของวิธีวิทยาทางโบราณคดี วลีในมานุษยวิทยา และมายาในศิลปกรรม (2550-2551)⁶ เป็นหนึ่งในการต่อยอดการทำงานในพื้นที่ศึกษา และยังเป็นการทำงานข้ามศาสตร์อย่างชัดเจน คือ การนำงานด้านศิลปะเข้ามาร่วมตีความกับงานโบราณคดี โดยมีจุดประสงค์ของโครงการต้องการเรียกร้องให้เกิดภาพของอดีตขึ้นอีกครั้ง โดยให้ภาพของคน สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมโบราณที่ถูกแปลความขึ้นนั้นไม่ได้ถูกทิ้งให้เป็นเพียงตำราหรือบทความทางวิชาการอีกต่อไป แต่นักโบราณคดีได้ก้าวข้ามขอบเขตของกระบวนการวิจัยและหลายกำแพงวิชาการโดยการเชิญศิลปินหลายท่านเดินทางสู่ชุมชนและแหล่งโบราณคดีเพิงผาล้อดในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน เพื่อต่อยอดผลงานวิจัยที่สะท้อนวิถีทางวัฒนธรรมอันแข็งแกร่งผ่านจินตนาการของศิลปินและชาวบ้าน จนเกิดเป็นงานศิลปะ เปรียบเสมือนบทสนทนา ระหว่างศาสตร์โบราณคดีและสุนทรียะทางศิลปะสู่การเชื่อมโยงอดีตกับชีวิตและชุมชนปัจจุบัน

ในโครงการชุด มาจากคนละฟากฟ้าฯ นี้ประกอบด้วยนักวิชาการจากศาสตร์ต่างๆ หนึ่งในจำนวนนั้นเป็นนักวิชาการสายดนตรี ดังบทความเรื่อง **ผีแมน มัง เมือง และไทใหญ่ : จากเสียงสู่**

⁶ รศมี ชูทรงเดช และคณะ, *มาจาก (คนละ) ฟากฟ้าของเพิงผา : สู่การทลายเส้นแบ่งของวิธีวิทยาทางโบราณคดี วลีในมานุษยวิทยา และมายาในศิลปกรรม*, (กรุงเทพฯ : เอรารวมการพิมพ์, 2551), 12-51.

การข้ามพรมแดน เวลา เชื้อชาติ และวัฒนธรรม โดย อโณทัย นิตินพ ได้ให้ภาพการทำงานบูรณาการระหว่างสาขาดนตรีกับสาขาอื่น ๆ ในการเชื่อมโยงชุมชน โดยมีแนวทางการทำงานเริ่มจากการศึกษาดนตรีในอดีตและปัจจุบัน การทำความเข้าใจความรู้สึกของชุมชนแต่ละยุคสมัยที่มีต่อดนตรีและการสร้างงานคีตนิพนธ์เพื่อนำเสนอในฐานะผลงานทางดุริยางคศิลป์⁷ และจากการทำงานภาคสนามครั้งนี้ยังเป็นแรงบันดาลใจให้กับศุภพร สุวรรณภักดี นำมาสู่สร้างสรรค์ ดุษฎีนิพนธ์งานประพันธ์เพลง: ลม-กระซิบ-พราย สำหรับวงแชมเบอร์ออร์แกนซอมเบล (The Winds-The Whispers-The Whisperers’ for Chamber Ensemble)⁸ การสร้างสรรค์ผลงานดนตรีผู้วิจัยได้สร้างสรรค์งานดนตรีข้ามวัฒนธรรมจากสำเนียงดนตรีพื้นบ้าน ผ่านการเรียนรู้ การตีความ การบรรเลงและการส่งต่อ โดยผู้วิจัยได้รับแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงานดนตรีสร้างสรรค์จากสำเนียงดนตรีกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งได้แก่ ม้ง ลาหู่ดำ และลาหู่แดง นอกจากนี้ผู้วิจัยจะได้เรียนรู้สำเนียงดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ แล้ว ผู้วิจัยยังสามารถเข้าใจถึงบริบททางสังคมอีกด้วยและงานอีกชิ้นของศุภพรในปีต่อมาเรื่อง Sounds of Lisu Music to New Music for Guitar and String Quartet⁹ ซึ่งเป็นการศึกษากลุ่มลีซู อีกกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่มีอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ในช่วงเวลาเดียวกันนี้ “การศึกษาประวัติศาสตร์” ได้เข้ามาเป็นอีกศาสตร์ของการวิจัยในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน จากการเข้ามาทำงานครั้งนี้ของนุชนางค์ ชุมดี ภายใต้โครงการ การศึกษาข้อมูลเบื้องต้นสำหรับการฟื้นฟู อนุรักษ์ และจัดการสืบสานทรัพยากรทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนของชุมชนในอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ของรัศมี ชูทรงเดช (2549) เป็นการทำงานในฐานะนักวิจัยด้านประวัติศาสตร์ในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน และนำมาสู่การขยายเป็นชุดโครงการวิจัยในเวลาต่อมา

โครงการ สืบค้นและจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในอำเภอปาย-ปางมะผ้า-ขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน ของ รัศมี ชูทรงเดช และคณะ (2550-2555) ไม่ได้เน้นการทำงานด้านโบราณคดีเป็นหลักเช่นเดียวกับชุดโครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงก่อนหน้า แต่เป็นการทำงานร่วมกับการศึกษาด้านประวัติศาสตร์ และมานุษยวิทยา เพื่อรวบรวมเรื่องราวภูมิหลังความเป็นมาของคนที่อาศัยอยู่ในอำเภอปาย-ปางมะผ้า และขุนยวม จากหลักฐานทางด้านโบราณคดี และมุขปาฐะ เพื่อนำองค์ความรู้นี้ไปใช้ในการจัดการวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

⁷ อโณทัย นิตินพ, “ผีแมน ม้ง เมือง และไทใหญ่ : จากเสียงสู่การข้ามพรมแดน เวลา เชื้อชาติ และวัฒนธรรม” ใน *มาจาก (คนละ) ฟากฟ้าของเพิงผา : สู่อารยศาสตร์แห่งวิถีชีวิตทางโบราณคดี วัฒนธรรม มานุษยวิทยา และมายาในศิลปกรรม*, 164-171.

⁸ ศุภพร สุวรรณภักดี, *ดุษฎีนิพนธ์งานประพันธ์เพลง: “ลม-กระซิบ-พราย” สำหรับวงแชมเบอร์ออร์แกนซอมเบล* วารสารดนตรีรังสิต มหาวิทยาลัยรังสิต: *Rangsit Music Journal* ปีที่ 14 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม 2562: Vol.14 No.2 July-December 2019. 118-133.

⁹ Suwanpakdee, S. *Sounds of Lisu Music to New Music for Guitar and String Quartet. Malaysian Journal of Music*, 7, 2018. 159-179. <https://doi.org/10.37134/mjm.vol7.9.2018>.

ความน่าสนใจของการดำเนินงานวิจัยของชุดโครงการวิจัยฯ คือ มีการทำงาน 2 กระบวนการไปพร้อมกัน คือ (1) การสืบค้นความรู้ด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีฉบับนักวิชาการ ซึ่งถือว่าเป็นชุดความรู้ที่สร้างขึ้นใหม่จากการสังเคราะห์และประมวลผลที่ได้จากการรวบรวมข้อมูลในภาคสนาม และ (2) ศึกษาชุดความรู้ด้านโบราณคดีและประวัติศาสตร์ของชุมชนฉบับชาวบ้าน กระบวนการจัดการความรู้ กลไก และวิธีการจัดการความรู้ของชุมชนแต่ละชุมชน ทำให้ทราบสถานภาพของความรู้เดิมในชุมชน และทราบถึงโครงสร้างทางสังคมของแต่ละชุมชนในการจัดการมรดกวัฒนธรรมเพื่อคณะวิจัยจะได้ทราบข้อมูลพื้นฐานก่อนที่จัดการมรดกวัฒนธรรมโดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน

หลังจากชุดโครงการสืบค้นฯ เสร็จสิ้นไป อีกชุดโครงการของ รัศมี ชูทรงเดช ต่อมาคือโครงการวิจัย การปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์กับสิ่งแวดล้อมบนพื้นที่สูงในอำเภอบางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน (2555) เห็นได้ว่าโครงการนี้ได้กลับไปทำงานในแนวทางที่ใกล้เคียงกับการทำงานชุดโครงการวิจัยโบราณคดีบนพื้นที่สูง เป็นการทำงานบูรณาการระหว่างโบราณคดีมานุษยวิทยากายภาพ วงปีไม้ และสิ่งแวดล้อม ธรณีวิทยา แต่ยังคงยึดวิธีการแบบสหวิทยาการเช่นเดิม ดังนั้นงานของ รัศมี ชูทรงเดช ถือได้ว่าเป็นการวิจัยเชิงบูรณาการสาขาต่างๆ ในการวิจัย และมีการศึกษาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมโลงไม้ โดยผู้วิจัยเสนอว่าวัฒนธรรมโลงไม้มาจากกลุ่มเยว่ จีนตอนใต้ และอาจมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมโลงไม้ที่พบกระจายในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ดังนั้นหากนับตั้งแต่โครงการวิจัยด้านโบราณคดีของโครงการสำรวจและจัดทำระบบฐานข้อมูลถ้ำในจังหวัดแม่ฮ่องสอน พ.ศ. 2541 เป็นต้นมา ถือว่าการทำงานด้านโบราณคดีของ รัศมี ชูทรงเดช เป็นการทำงานในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง ขยายความรู้ได้หลากหลายแขนง และเพิ่มศาสตร์ต่างๆ เข้าไป รวมทั้งการสร้างนักวิจัยรุ่นใหม่ และพัฒนาผู้ช่วยนักวิจัย นิสิตนักศึกษาให้เกิดความสนใจข้ามศาสตร์สาขา ส่งผลให้ผู้ช่วยนักวิจัยต่างสถาบันทั้งจากมหาวิทยาลัยศิลปากร มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้มีโอกาสทำงานร่วมกัน เกิดการเรียนรู้ระบบการทำงานที่เป็นทีม รวมถึงการฝึกทักษะของการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม และการวิเคราะห์งานในห้องปฏิบัติการ นับว่าการทำงานวิจัยของรัศมี ชูทรงเดชที่เป็นโครงการฯ ต่อเนื่อง¹⁰เกือบ 2 ทศวรรษ ทำให้การศึกษาด้านโบราณคดีและวัฒนธรรมในจังหวัดแม่ฮ่องสอนสามารถต่อยอดความรู้ได้หลายประเด็น ทั้งนี้แนวทางการทำงานแบบข้ามศาสตร์ของรัศมี ชูทรงเดช ถือเป็นแรงบันดาลใจสำคัญและสร้างประสบการณ์ทำงานกับศาสตร์อื่นๆ

¹⁰ รัศมี ชูทรงเดช และคณะ, โครงการสังเคราะห์งานวิจัยของ สกว. ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนตามกรอบการพัฒนาที่ยั่งยืน. หน่วยวิจัยเชิงยุทธศาสตร์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย, 2562. 108-117

2. การปะทะ(สังสรรค์)ระหว่างทางของนักประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

ในประเด็นนี้เป็นการหยิบยกการทำงานของผู้เขียนผ่านการทำงานภายใต้โครงการย่อย “การยกระดับมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน” เป็นส่วนหนึ่งของโครงการ การจัดการการท่องเที่ยวมรดกวัฒนธรรมและธรรมชาติเชิงสร้างสรรค์ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน: โมเดลภูมิทัศน์พิเศษทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ¹¹ ทำให้เกิดการเรียนรู้การทำงานข้ามศาสตร์ผ่านวิธีการทำงาน 3 ส่วน (1) จากภาคสนามแม่ฮ่องสอน (2) ว่าด้วย “วิธีการ” ภาคสนาม และ(3) “ความทรงจำ” ในฐานะหลักฐานบอกเล่า

(1) จากภาคสนามแม่ฮ่องสอน

เนื่องด้วยสถานการณ์โควิด 19 เมื่อช่วงต้นพ.ศ. 2564 ที่ผ่านมา ทำให้ทีมวิจัยยังไม่สามารถลงพื้นที่ได้ จนกระทั่งเดือนตุลาคม ด้วยสถานการณ์ที่ผ่อนคลายมากขึ้น เหล่านักวิจัยได้ร่วมเดินทางไปทำงานภาคสนามครั้งแรก เพื่อค้นหาอัตลักษณ์ของจังหวัดแม่ฮ่องสอนในมิติทางด้านโบราณคดี และประวัติศาสตร์ศิลปะ ประวัติศาสตร์ และดนตรีชาติพันธุ์ตามวัตถุประสงค์ โดยมีขอบเขตการศึกษากำหนด 4 อำเภอของจังหวัดแม่ฮ่องสอน เริ่มจากอำเภอปางมะผ้า อำเภอเมือง อำเภอขุนยวม และอำเภอแม่สะเรียง เพื่อสำรวจอัตลักษณ์ของแต่ละพื้นที่ว่าเป็นอย่างไร¹²

การเริ่มต้นทำความรู้จักพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนอาจไม่ใช่เรื่องยากเกินไป ด้วยเป็นพื้นที่ที่มีการศึกษามาก่อนหน้านี้แล้ว แต่การทำความรู้จักกันระหว่างผู้ร่วมนักวิจัยกว่าสิบชีวิตต่างศาสตร์ บนเส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1095 ที่ยาวนานหลายชั่วโมง ดังนั้นการเดินทางด้วยบทสนทนาเกี่ยวกับพื้นที่แม่ฮ่องสอนจึงเป็นจุดเริ่มต้นของการทำความเข้าใจพื้นที่ร่วมกัน

ก่อนที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน เมืองชายแดนด้านทิศตะวันตกของประเทศไทยจะดำเนินมาจนถึงปัจจุบัน จังหวัดแม่ฮ่องสอนนั้นมีความเปลี่ยนแปลง ปรับตัวและคลี่คลายมาโดยตลอด จากพื้นที่ที่มีลักษณะภูมิประเทศที่มีเทือกเขาซับซ้อน มีที่ราบไม่กว้างบริเวณลุ่มปาย-สาละวิน ทำให้การตั้งถิ่นฐานของผู้คนกระจายไปตามพื้นที่ต่าง ๆ เป็นชุมชนขนาดเล็ก เมืองที่มีความหลากหลายของผู้คนกลุ่มต่างๆ ได้แก่ ไทใหญ่ คนเหนือจากพื้นที่อื่น (คนเมือง) ปกาเกอญอ มูเซอ ลีซู ม้ง จีนฮ่อ กลุ่มแขกบังกลาเทศ และคนจีนที่อพยพโยกย้ายมาตั้งถิ่นฐานหลายระลอก จึงทำให้จังหวัดแม่ฮ่องสอนนั้นมีลักษณะทาง

¹¹ รัศมี ชูทรงเดช และคณะ, การจัดการการท่องเที่ยวมรดกวัฒนธรรมและธรรมชาติเชิงสร้างสรรค์ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน: โมเดลภูมิทัศน์พิเศษทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ, หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ (บพข.), 2565.

¹² บุชบา กนกศิลป์ธรรม, การยกระดับมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน (โครงการย่อยที่ 2), หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ (บพข.), 2565.

พหุวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ ภาพเมืองแม่ฮ่องสอนมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันระหว่างกลุ่มเมือง ได้แก่ เชียงใหม่ และมะละแหม่ง รวมถึงเมืองอื่นๆ ที่อยู่ตามพรมแดนระหว่างประเทศไทยและพม่า เมืองแม่ฮ่องสอนมีการเคลื่อนไหว (พลวัต) ของผู้คนบริเวณพื้นที่ชายแดนไทย-พม่ามากขึ้นในแต่ละช่วงเวลา อย่างไรก็ตามแม่ฮ่องสอนเป็นกลุ่ม “เมืองโตช้า” ในภาคเหนือ ช่วงยุคพัฒนาภาคเหนือตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับต่างๆ แต่แม่ฮ่องสอนหรือเมืองสามหมอก ซึ่งถือเป็นหนึ่งในจุดหมายปลายทางของนักท่องเที่ยว เพราะแม่ฮ่องสอนมีทั้งสถานที่ท่องเที่ยวตามธรรมชาติอันสวยงาม มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ รวมถึงวัดวาอารามที่มีเอกลักษณ์ท้องถิ่นเป็นของตนเอง

จากการทำงาน คณะผู้วิจัยได้พัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวมรดกวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์จำนวน 4 อำเภอ 4 เส้นทาง ดังนี้ เส้นทางที่ 1 เส้นทางท่องเที่ยวโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์ ในอำเภอปางมะผ้า เส้นทางที่ 2 เส้นทางวัฒนธรรมล้านนาในอำเภอแม่สะเรียง เส้นทางที่ 3 เส้นทางการค้าไม้โบราณในอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน และเส้นทางที่ 4 เส้นทางย้อนความทรงจำสงครามโลกครั้งที่ 2 ในอำเภอขุนยวม ทั้งนี้เส้นทางการท่องเที่ยวข้างต้นเป็นผลการวิจัยที่สืบเนื่องมาจากการบูรณาการกระบวนการที่สำคัญ 2 ประการ กระบวนการแรกคือการกำหนดอัตลักษณ์ทางมรดกวัฒนธรรมจากมิติประวัติศาสตร์ โบราณคดีและประวัติศาสตร์ศิลปะ และดนตรีชาติพันธุ์ ของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในพื้นที่ 4 อำเภอของจังหวัดแม่ฮ่องสอน จากการทบทวนเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และการสำรวจภาคสนาม และประการที่สองการสร้างสรรค์การเล่าเรื่องบนพื้นฐานข้อมูลวิชาการ โบราณคดีและประวัติศาสตร์รวมทั้งบทเพลงสร้างสรรค์เพื่อสร้างความเข้าใจและความสำคัญต่ออัตลักษณ์ของท้องถิ่นแม่ฮ่องสอนมากขึ้น

(2) ว่าด้วย “วิธีการ” ภาคสนาม

การลงพื้นที่ภาคสนาม ถือเป็นหัวใจสำคัญของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โดยเริ่มต้นจากนักมานุษยวิทยา ซึ่งถือว่าผู้บุกเบิกการทำงานในด้านนี้ โดย “สนาม” ในยุคเริ่มแรกให้ความสำคัญกับการศึกษาผู้คนที่มีความแตกต่างหลากหลายทางชาติพันธุ์และต่างวัฒนธรรมในพื้นที่ศึกษา เพื่อสังเกต สนทนา เรียนรู้วิถีชีวิตผู้คน และปรากฏการณ์ทางสังคมต่างๆ จากนั้นบันทึกข้อมูล เขียนเรียบเรียง เสมือนเป็นการบันทึกเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ชุมชน¹³

อย่างไรก็ตามหากพิจารณาถึงเบื้องหลังของการเก็บข้อมูลภาคสนามนั้นมีความหมายและความสำคัญยิ่งไปกว่าภาพหน้างานเสียอีก เพราะระหว่างของการทำงานภาคสนาม คือการเรียนรู้ซึ่งและกันระหว่างนักวิจัย ทั้งนี้ “อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม” แต่ละพื้นที่ของจังหวัดแม่ฮ่องสอนที่

¹³ สิริวรรณ สิริวนิชย์, *แนวคิดและวิธีการประวัติศาสตร์ท้องถิ่น*, กรุงเทพฯ: สาขาวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2565, 71-75.

นักวิจัยในโครงการกำลังค้นหา ถือได้ว่าเป็นความท้าทายพอสมควร ด้วยเงื่อนไขเรื่องเวลาท่ามกลางสถานการณ์โควิดฯ ในหลายพื้นที่หลายหมู่บ้านยังไม่ได้เปิดให้เข้าถึง ทำให้กลายเป็นข้อจำกัดในการคัดเลือกและประเมินอัตลักษณ์ของแต่ละพื้นที่ที่ไม่สามารถดำเนินการได้แท้จริง

การทำงานภาคสนามของโบราณคดีและประวัติศาสตร์เป็นการพยายามที่จะมองให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของชุมชน ทั้งสภาพแวดล้อม ท่าเลที่ตั้งของชุมชน ผู้คนและความเป็นชาติพันธุ์ สถานที่สำคัญของชุมชนรวมไปจนถึงการใช้ทรัพยากรร่วมกัน โดยเฉพาะทรัพยากรทางวัฒนธรรมของกลุ่มต่างๆ ในชุมชนมาจากการสำรวจทางกายภาพ การสังเกต และการสัมภาษณ์ เพื่อทำความเข้าใจพื้นที่ศึกษาในมิติต่างๆ ทั้งสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม และเป็นการเชื่อมโยงข้อมูลจากเอกสารต่างๆ รวมไปจนถึงการค้นหาข้อมูลที่ทันสมัยในปัจจุบัน โดยเฉพาะประเด็นเรื่องวัฒนธรรมซึ่งเป็นประเด็นที่ให้ความสำคัญมากที่สุด ไม่ว่าจะเป็นวัดและสิ่งสำคัญต่าง ๆ ภายในวัด บ้านเรือน อาคารสถาปัตยกรรมต่างๆ แหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ ประเพณีที่สำคัญ ส่วนการปฏิบัติการภาคสนามในด้านดนตรีเลือกศึกษาดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ในเส้นทางท่องเที่ยว โดยการเก็บรวบรวมความรู้องค์ประกอบทางดนตรีที่แสดงวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์เพื่อเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงานดนตรีที่สอดคล้องกับความรู้ทางโบราณคดี ประวัติศาสตร์ศิลปะ และประวัติศาสตร์นำไปสู่การแสดงอัตลักษณ์ของแต่ละเส้นทาง

มีข้อสังเกตที่น่าสนใจเกิดขึ้นระหว่างดำเนินการเก็บข้อมูลภาคสนามในครั้งนี้ถือเป็นการทำงานร่วมกันครั้งแรกโดยเฉพาะกลุ่มนักดนตรีชาติพันธุ์ ทำให้เห็นถึงการงานอีกแนวทางหนึ่ง โดยเฉพาะการเก็บข้อมูล “เสียง” นักประวัติศาสตร์สนใจ “เสียง” ของเรื่องราวจากการสัมภาษณ์ แต่นักดนตรีกลับสนใจ “เสียง” ทุกเสียง ไม่ว่าจะเป็นเสียงผู้สัมภาษณ์ เสียงดนตรี เสียงบรรยากาศ และเสียงทุกเสียง ถึงแม้ว่านักประวัติศาสตร์สนใจกับสภาพพื้นที่ ท่าเลที่ตั้งของชุมชน รวมถึงผู้คนต่างๆ แต่การที่เราสนใจเฉพาะข้อมูลจากเรื่องราวต่างๆ เหล่านั้น เราจึงอาจไม่แปลกใจกับการดำเนินการสัมภาษณ์ที่ทำพร้อมกับการสาธิตของผู้ให้สัมภาษณ์ รวมทั้งการมีส่วนร่วมของนักวิจัยกับการสัมภาษณ์ประกอบดนตรี

ดังตัวอย่างภาคสนามจากบ้านแม่ละนา นายส่วยที หนั่นตะ ได้สาธิตการบรรเลงบทเพลง ตั้งสูตั่งเฮาในสำเนียงของไทใหญ่ ด้วยเครื่องดนตรีปัดตะยาหรือระนาดเหล็ก และขับร้องเป็นภาษาไทใหญ่โดยนางจินลา ทิรัญโกเมทร์ พร้อมทั้งสาธิตการรำรำให้กับคณะวิจัย ศุภพร สุวรรณภักดี ในฐานะนักวิจัยด้านดนตรีชาติพันธุ์ได้นำบทเพลงตั้งสูตั่งเฮา เครื่องดนตรีมอญ หรือฆ้องราวไทใหญ่ เป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงาน เพื่อสืบทอดความงดงามของทำนองและสำเนียงดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ เนื่องจากบทเพลงต้นฉบับที่เก็บข้อมูลผู้แสดงและนักดนตรียังขาดความแม่นยำ เนื่องจากหยุดประกอบกิจกรรมการแสดงมานาน ในด้านการประพันธ์จึงเลือกองค์ประกอบของเสียงเครื่องดนตรีแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ที่สำคัญของสำเนียงดนตรีเพลงนี้ไว้ โดยเฉพาะอย่าง

ยิ่งโมทีฟที่สำคัญ และการไล่เลี่ยนทำนองในลักษณะที่เป็นเสียงสะท้อน (echo) จากความประทับใจขณะที่การทำงานเก็บข้อมูลภาคสนาม¹⁴

ผู้วิจัยร่วมต่างได้เห็นแนวทางการทำงานข้ามศาสตร์ในพื้นที่ศึกษาตลอดการเดินทางของภาคสนามครั้งนี้ และเมื่อพิจารณาถึงการทำงานของนักวิจัยดนตรีชาติพันธุ์ จึงทำให้เห็นมิติทางวัฒนธรรมชัดเจนมากขึ้น นั่นคือ ดนตรีสามารถแสดงให้เห็นถึงวิถีการดำเนินชีวิต เรื่องราว ความเชื่อ และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ส่วนด้านการสร้างสรรค์ยังคงอัตลักษณ์สำเนียงเดิมของสำเนียงดนตรีพื้นบ้านไว้ ด้วยการประยุกต์ให้มีความร่วมสมัยแต่ยังคงไว้ซึ่งกลิ่นอายของเรื่องราวของผู้คนที่แฝงไว้ในดนตรี

(3) “ความทรงจำ” ในฐานะหลักฐานบอกเล่า

จากวิธีการเก็บข้อมูลทั้งการสังเกต การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์เป็นหลักนั้น ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์จัดอยู่ในหลักฐานประเภทคำบอกเล่า ซึ่งเกิดจากประสบการณ์โดยตรงหรือความทรงจำร่วมของผู้เล่า อีกทั้งยังเป็นวิธีการรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ร่วมสมัยที่ยังอยู่ในความทรงจำของผู้เล่าเพื่อช่วยสร้างภาพในอดีตให้มีความชัดเจนหรือเสริมข้อมูลหลักฐานประเภทอื่นๆ ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น¹⁵

“...หลักฐานจากคำบอกเล่าไม่ใช่หลักฐานทั่วไปที่จับต้องได้ แต่เป็นการถอดจากชั้นความทรงจำถึงความจริงที่ซ่อนทับอยู่ เมื่อเป็นเช่นนั้น นักประวัติศาสตร์จะอย่างไรกับข้อมูล (จิตใต้สำนึก) ด้วยการฟังและถอดเรื่องราวจากอดีตที่เรา (ผู้พูด) อาจจะไม่รู้แล้ว โดยธรรมชาติผู้ฟังนั้นไม่สามารถคาดหวังหรือเข้าใจได้เต็มที่ ดังนั้นนักประวัติศาสตร์คำบอกเล่าที่ต้องการใช้ “ความทรงจำ” ในการเล่าความจริง จึงจะต้องอยู่บนพื้นฐานของวัตถุประสงค...ความน่าเชื่อถือของคำบอกเล่าคงเป็นเช่นเดียวกับเอกสารอื่นๆ ที่นักประวัติศาสตร์ต้องหาความน่าเชื่อถือในฐานะหลักฐาน...”¹⁶

หนึ่งในเส้นทางการท่องเที่ยวของงานวิจัยจึงกำหนดให้อำเภอยุวมเป็นเส้นทางย้อนความทรงจำสงครามโลกครั้งที่ 2 สถานที่สำคัญต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสงครามฯ ถูกหยิบยกมาเป็นแหล่งท่องเที่ยวตามเส้นทาง เช่น อนุสรณ์สถานไทย-ญี่ปุ่น วัดม่วยต่อ วัดคำโน วัดขุ่ม ศาลากลางบ้านศาลเจ้าเมือง วัดโพธาราม และ วัดต่อแพ

¹⁴ อ่านเพิ่มเติมใน บุชบา กนกศิลป์ธรรม, *การยกระดับมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน (โครงการย่อยที่ 2)*, หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ (บพข.), 2565.

¹⁵ ครุฑฉายละเอียดเพิ่มเติมใน สิริวรรณ สิริวนิชย์, *แนวคิดและวิธีการประวัติศาสตร์ท้องถิ่น*, กรุงเทพฯ: สาขาวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2565.

¹⁶ Paul Thompson. “Memory and the self” in *The voice of the past, Oral History*, Third Edition. British: Oxford University press, 2000, p.173-174.

อำเภอขุนยวมตั้งอยู่ในเส้นทางในการทำถนนของญี่ปุ่นไปยังพม่าที่เมืองแม่ฮ่องสอนในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพา พ.ศ. 2486-2488 ดังนั้นจึงปรากฏภาพของทหารญี่ปุ่นที่เดินทางเข้ามาในชุมชน เข้ามาอาศัยวัด โรงเรียน รวมไปถึงการตั้งค่ายในจุดต่างๆ เช่นเดียวกับ อำเภอปาย อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน แต่ด้วยอำเภอขุนยวมซึ่งเป็นพื้นที่บริเวณชายแดนที่เป็นทั้งจุดสุดท้ายก่อนเข้าไปรบที่พม่าและจุดเริ่มต้นของการเดินทางกลับเมื่อแพ้สงคราม อำเภอขุนยวมจึงกลายเป็นพื้นที่สะท้อนภาพประวัติศาสตร์สงครามผ่านความทรงจำเรื่องเล่าของคนธรรมดาหลาย ๆ คน ในพื้นที่แม่ฮ่องสอน เมื่อพิจารณาความทรงจำเรื่องญี่ปุ่นของผู้คนที่ขุนยวมและพื้นที่อื่นๆ สะท้อนให้เห็นถึง ความทรงจำเรื่องสงครามฯ โดยเฉพาะการกล่าวถึงการมีน้ำใจเอื้อเฟื้อของทหารญี่ปุ่น เช่น ทหารญี่ปุ่นแบ่งปันยารักษาโรคกับชาวบ้านหรือการให้ขนม เครื่องเขียนกับเด็กๆ และการช่วยเหลือชาวบ้านในงานต่างๆ เช่น การดำข้าว เกี่ยวข้าว และหอบข้าว¹⁷

อย่างไรก็ตามหลักฐานความทรงจำเช่นนี้อาจจะเป็นมากกว่าคำบอกเล่าจากการสัมภาษณ์ที่เป็นเพียง “บทสนทนาระหว่างผู้ถามและผู้ตอบ” ดังตัวอย่างที่ได้จากบทสัมภาษณ์ที่ย้อนฟังซ้ำๆ เหมือนการกรอเทปคาสเซ็ท

นางป้าง ที่รู้จักกับทหารญี่ปุ่นหลายคนจนสามารถรู้ภาษาญี่ปุ่น และร้องเพลงญี่ปุ่น จำได้ว่าเพลงชื่อโตะ เป็นเพลงของเด็กๆ และมีทำนองคล้ายเพลงราวัง คนที่สอนชื่อฮายาคาว่า และมูราคามิ เพลงอื่นก็พอจำได้เป็นเพลงจีบสาวและยังได้เคยทำขนมไปขายให้กับทหารญี่ปุ่น

“ยายจำเพลงญี่ปุ่นได้บ้าง เช่น เพลงชื่อว่า โตะ เป็นเพลงของเด็กและเป็นคล้ายๆ เพลงราวัง คนที่สอนชื่อฮายาคาว่า และมูราคามิ เพลงอื่นก็พอจำได้เป็นเพลงจีบสาวโมสุเม่ (ไม่อยากจะกลับไปโตเกียวอยากอยู่ที่ขุนยวม) อาหารญี่ปุ่นที่ทำให้กินมีผักขี้วัวและผักก้านกล้วย เขาไม่ชอบกินหน่อเรียกว่า สะเกโนโกะ พัก เรียกว่า คาปาจะ ปลา เรียก ซาคานะ หมู เรียก ปูตะ (อันนี้ในโกะ) หมากเรียก อินุ เคี้ยวชอบกินผักต้มใส่เกลือและผงชูรส ก็กินได้แล้ว ผงชูรสเป็นกล่องแบนๆ เขาเอามาจากพม่าบ้านเรายังไม่มีสมัยนั้น ตอนนั้นยังเอามาให้ที่บ้าน 2 ตลับ ก่อนหน้านั้นทหารม้าของไทยก็เข้ามา ช่วงทหารญี่ปุ่นมา เขาจ้างชาวบ้านไปทำสะพานทางไปแม่ฮ่องสอน ตอนนั้นพอเสียไปแล้วเหลือแต่แม่กับพี่สาว หัวหน้าบางครั้งก็มาช่วยดำข้าว เกี่ยวข้าว หอบข้าว เราก็เลี้ยงข้าวเขา ส่วนใหญ่เขาไม่เล่าเรื่องที่ญี่ปุ่นให้ฟัง” (ป้าง ตาหนู, สัมภาษณ์, 2551)¹⁸

¹⁷ นุชนางค์ชুমตี, “จริง เลื่อนจำ ภาพพม่ามัวของความทรงจำ กรณีสงครามมหาเอเชียบูรพาที่ปาย-ขุนยวม จากภาคสนาม.” ใน *หมุดหมายประวัติศาสตร์ล้านนา รวมบทความวิชาการในวาระครบรอบ 6 ทศวรรษ ศาสตราจารย์สรวิชาติ รองศาสตราจารย์สมโชติ อ่องสกุล, ไพโรจน์ ไชยเมืองชื่น, บรรณาธิการ*(ลำปาง: กลุ่มนักศึกษาคณะสาขาศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2556), 353-355.

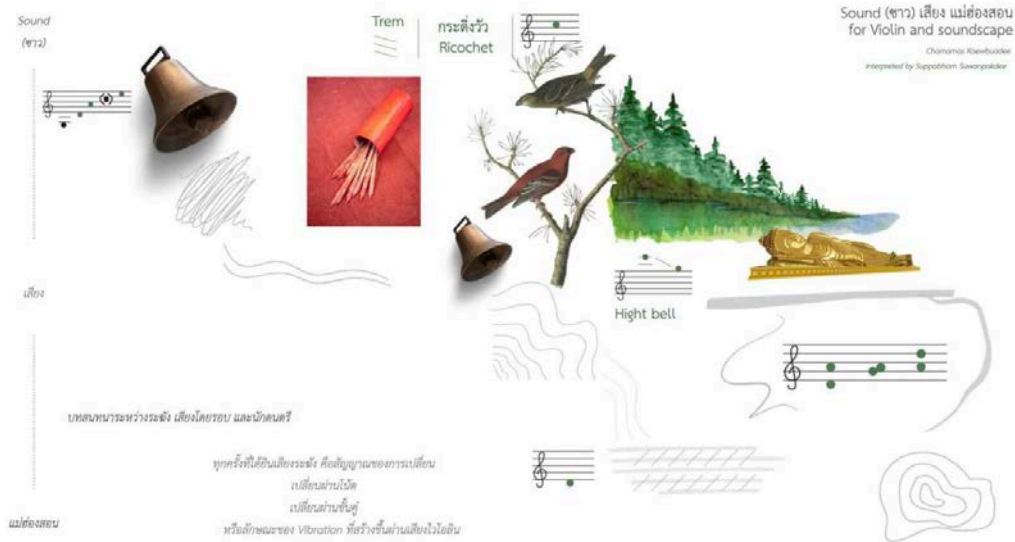
¹⁸ สัมภาษณ์ ป้าง ตาหนู, 2551 ใน รัตณี ชูทรงเดช และคณะ, *การสืบค้นและจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในอำเภอปาย-ปางมะผ้า-ขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน*, กรุงเทพฯ : โครงการการสืบค้นและจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในอำเภอปาย-ปางมะผ้า-ขุนยวมจังหวัดแม่ฮ่องสอน, 2555

ความทรงจำเรื่องสงครามฯ ของคุณยายป้างได้กลายเป็นแรงบันดาลใจในการประพันธ์บทเพลงความทรงจำขุนยวมที่มีเรื่องราวที่แสดงให้เห็นถึงมิตรภาพของความเป็นเพื่อนมนุษย์และการอยู่ร่วมกันของญี่ปุ่น และคนในพื้นที่อำเภอขุนยวม เช่น จากบทเพลง “โอ เตะ เตะ” ของความทรงจำของคุณยายป้าง ตาหนู ในสารคดี “เงา อดีตจากป่า คนแปลกหน้าที่ขุนยวม” นอกจากนี้การลงภาคสนามใหม่ครั้งนี้ ผู้วิจัยด้านดนตรีชาติพันธุ์และคณะได้สัมภาษณ์วงดนตรีรวมดาวขุนยวม นำโดย ด.ต.วีระพล บุญพิทักษ์ (จ่าจ่อ) หัวหน้าวง และนักดนตรีอีกจำนวน 8 คน และพบว่า ในรายการเพลงของวงดนตรีดังกล่าวปรากฏเพลงที่ชื่อว่า “ญี่ปุ่น” ที่มีเพียงเนื้อร้องและทำนอง แต่ไม่ทราบความหมาย เนื่องจากเป็นบทเพลงที่ถูกส่งต่อกันมาในรูปแบบมุขปาฐะ สามารถถอดเนื้อร้องจากสำเนียงของวงดนตรีรวมดาวขุนยวมและแนวทำนองเป็นรูปแบบดนตรีตะวันตก

ถึงแม้ว่าการวิจัยในครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อการยกระดับการพัฒนาศักยภาพในการแข่งขันและเพิ่มมูลค่าของแหล่งท่องเที่ยวมรดกวัฒนธรรม โดยพัฒนาโปรแกรมการท่องเที่ยวที่จะสามารถตอบสนองให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงวัฒนธรรมของพื้นที่ เพื่อสร้างความพึงพอใจให้นักท่องเที่ยวได้เก็บเกี่ยวประสบการณ์ในการเดินทางในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนอย่างเต็มที่ ขณะเดียวกันเป็นการสร้างความตระหนักรู้ในชุมชนถึงความสำคัญของอัตลักษณ์ของตน และเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สามารถอนุรักษ์ ส่งต่อ สืบสาน และถ่ายทอดไปในอนาคต *เสียงอื่นๆ และเรื่องอื่นๆ*

ระหว่างทางการสำรวจภาคสนาม นอกจากคำถามหลักของเหล่านักวิจัยนั้น ฉมา มาศ แก้วบัวดียังได้บันทึก “เสียงแม่ฮ่องสอน” นำมาสร้างบทประพันธ์เพลง Sound (ชาว) เสียง แม่ฮ่องสอน for Violin and Soundscape ดังภาพที่ 1 โดยงานชิ้นนี้เป็นการจัดวางและนำเสนออีสิบเสียงตามเส้นทางการเก็บข้อมูลในอำเภอต่างๆ ของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ระหว่างวันที่ 24 ตุลาคม -1 พฤศจิกายน 2564 ผู้ประพันธ์ให้ข้อคิดเห็นที่สำคัญว่า “การเดินทางในครั้งนี้มีใช้การเก็บเสียงเพียงอย่างเดียว แต่คือการนำตนเองและแนวคิดในฐานะนักดนตรีเดินทางไปด้วย เสียงของไวโอลินในบทประพันธ์ คือความตั้งใจที่จะแสดงถึงการมีอยู่ของเสียงความทรงจำตัวเราในฐานะนักดนตรีคลาสสิกที่ได้เดินทางไปยังจังหวัดแม่ฮ่องสอนแห่งนี้”¹⁹

¹⁹ ฉมา มาศ แก้วบัวดี, *Sound (ชาว) เสียง แม่ฮ่องสอน*, เอกสารประกอบโครงการบริการวิชาการเพื่อสังคมด้านดนตรีคลาสสิก ศูนย์ดนตรีไทยและเอเชีย สถาบันดนตรีกัลยาณีวัฒนา วันที่ 1 มิถุนายน 2565.

ภาพที่ 1 สกอร์บทประพันธ์เพลง Sound (ซาว) เสียง แม่ฮ่องสอน for Violin and Soundscape ของฉมา มาศ แก้วบัวดี (2565)

หากสังเกตจะพบว่า การทำงานภาคสนามครั้งนี้นอกจากเป็นการต่อยอดองค์ความรู้ทางวิชาการของจังหวัดแม่ฮ่องสอนมากกว่ายี่สิบปีแล้วนั้น และยังเพิ่มเติมการสร้างสรรค์ผลงานจากเรื่องเล่าและความทรงจำของผู้คนธรรมดาสามัญชาวบ้านทั่วไป รวมทั้งเสียงต่างๆ ของชุมชน ให้เรื่องราวของจังหวัดแม่ฮ่องสอนนั้นมีความน่าสนใจมากขึ้น อย่างไรก็ตามความแตกต่างของความสนใจของนักวิจัยและผู้ร่วมเดินทางเป็นไปตามสาขาของตนเอง แต่การขยายพหุตาของศาสตร์ต่างๆ ได้เกิดขึ้นท่ามกลางการเดินทางร่วมกัน ทำให้ผลลัพธ์ของการวิจัยครั้งนี้ยังเป็นการพัฒนาการทำงานวิจัยอีก “วิธีการ” หนึ่ง ให้กับนักวิจัยร่วม โดยเป็นการให้ภาพการทำงานของการบูรณาการศาสตร์ คือ การเรียนรู้และการผสมผสานวิธีวิทยาหลากหลายรูปแบบและหลากหลายสาขาเข้าไว้ด้วยกัน ด้วยเหตุนี้ผู้ศึกษาได้เห็นถึงแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นใหม่ๆ ที่พัฒนาความเป็นสหวิชาการมาตั้งคำถามเพื่อค้นหาคำตอบจากภาคสนามมากขึ้น ทั้งนี้ยังคงให้ความสำคัญกับระเบียบวิธีทางประวัติศาสตร์ที่นำข้อมูลหลักฐานที่ได้จากการวิพากษ์ตรวจสอบและนำมาเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลหลักฐานอื่นๆ และสิ่งนี้เองจึงเป็นส่วนสำคัญของการทำความเข้าใจสังคมให้หลายมิติมากขึ้น

3. บททดลองจากภาคสนาม: กิจกรรม เสียง-เรื่องเล่า-ท้องถิ่นย่านบางยี่ขัน: บูรณาการความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและดนตรีสร้างสรรค์เพื่อประชาสังคม

จากภาคสนามเกี่ยวกับเรื่องเล่าและความทรงจำของจังหวัดแม่ฮ่องสอนนำมาสู่กระบวนการทำงานภาคสนามใหม่ โดยการทำงานครั้งนี้สาขาวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คณะโบราณคดี

มหาวิทยาลัยศิลปากร ร่วมกับสำนักศรัยาศาสตร์ สถาบันดนตรีกัลยาณิวัฒนา ถือเป็นการทำงานร่วมกันในพื้นที่ใหม่ คือ ย่านบางยี่ขัน

การสำรวจเอกสารเบื้องต้น พบว่า งานเขียนส่วนใหญ่ให้ภาพของย่านฝั่งธนบุรีในอดีตมากกว่าจะเฉพาะเจาะจง งานที่ศึกษาเฉพาะย่านบางยี่ขันที่น่าสนใจคือวิทยานิพนธ์เรื่อง การพัฒนาพื้นที่ริมน้ำบริเวณชุมชนย่านบางยี่ขัน กรุงเทพมหานคร ของ ดร.ณ นาดำงาน²⁰ เป็นงานศึกษาลักษณะทางกายภาพด้านต่างๆ และข้อจำกัดเพื่อวิเคราะห์ไปสู่การพัฒนาพื้นที่ริมน้ำต่อไป ซึ่งในงานชิ้นนี้ทำให้เห็นถึงปัญหาของย่านบางยี่ขันจากการขาดการวางแผนการพัฒนาเมืองไม่สอดคล้องกับสภาพของเมืองที่เติบโตอย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้ยังมีบทความของ วริณัฐ พิทักษ์วงศ์วาน เรื่อง “บางยี่ขัน” ถิ่นวังเจ้าลาว โรงสุรา และโรงปูน²¹ ให้ภาพพัฒนาการและเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ย่านบางยี่ขันตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จากข้อมูลสัมภาษณ์คนในพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง และเอกสารต่าง ๆ และอีกชิ้นหนึ่งเป็นรายงานการศึกษาเฉพาะบุคคล เรื่อง “การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม กรณีศึกษาชุมชนบ้านปูน กรุงเทพมหานคร ตั้งแต่ พ.ศ.2535 – 2563” ของณัชชา ปรุ่งรุ่งเรืองเลิศ²² โดยศึกษาการเปลี่ยนแปลงด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชุมชนบ้านปูน กรุงเทพมหานคร และศึกษาถึงผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชนบ้านปูน บางยี่ขัน ตลอดจนการปรับตัวของผู้คนในชุมชนบ้านปูน บางยี่ขันตั้งแต่การเกิดขึ้นของโครงการการสร้างสะพานพระราม 8 จนถึงปัจจุบัน

จากงานทั้งสามชิ้นโดยรวมเป็นการให้ภาพการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่จากอดีตจนถึงช่วงเวลาศึกษา โดยมีคำถามงานวิจัยที่แตกต่างกัน เช่น การตั้งคำถามกับการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่และการขยายตัวของความเป็นเมือง หรือการอธิบายพัฒนาการในแต่ละช่วงเวลา รวมทั้งอธิบายปัจจัยที่ส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ย่านบางยี่ขัน

รู้จักย่านบางยี่ขัน

“บางยี่ขัน” ถือเป็นย่านเก่าแก่แห่งหนึ่งของฝั่งธนบุรี อยู่บริเวณลำคลองบางยี่ขันเชื่อมต่อกับแม่น้ำเจ้าพระยา คลองบางจาก คลองผักหนาม และอยู่ในจุดที่เป็นชุมชนใหญ่คือช่วงที่ติดกับ

²⁰ ดร.ณ นาดำงาน, การพัฒนาพื้นที่ริมน้ำบริเวณชุมชนย่านบางยี่ขัน กรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ:จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.

²¹ วริณัฐ พิทักษ์วงศ์วาน, “บางยี่ขัน” ถิ่นวังเจ้าลาว โรงสุรา และโรงปูน, เข้าถึงเมื่อ 1 พฤษภาคม 2566, เข้าถึงได้จาก <https://lek-prapai.org/home/view.php?id=5034>

²² ณัชชา ปรุ่งรุ่งเรืองเลิศ, “การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมกรณีศึกษาชุมชนบ้านปูน กรุงเทพมหานคร ตั้งแต่ พ.ศ.2535 ฝ – 2563”, รายงานการศึกษาเฉพาะบุคคลนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2563.

คลองบางบำหรุ ทั้งยังมีเส้นทางคลองเล็กๆ ลัดเลาะไปตามเรือสวนต่าง ๆ บางยี่ขันอยู่ไม่ไกลกับที่ตั้งของด่านขนอนบางกอก ซึ่งมีความสำคัญมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ความเก่าแก่ของชุมชนในย่านนี้สัมพันธ์กับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมในพื้นที่ เช่น วัดบางยี่ขัน วัดพระยาศิริโทยสวรรค์ ที่มีประวัติว่าสร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนกลางและสมัยอยุธยาตอนปลายตามลำดับ นอกจากนี้ยังมีวัดสวนสวรรค์ หรือที่ชาวบ้านรู้จักกันในนามโบสถ์ร้าง ภายในอุโบสถเป็นที่ประดิษฐานของ “หลวงพ่อดำ” พระพุทธรูปปางมารวิชัย อายุสมัยอยุธยาตอนปลายถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น²³

บริเวณนี้ยังเป็นที่พักอาศัยของขุนนางวังหลวงและวังหน้า ดังใน “นิราศวังบางยี่ขัน” ซึ่งคุณพุ่มแต่งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2412 ในคราวตามเสด็จพระองค์เจ้านาริรัตน พระราชธิดาในรัชกาลที่ 4 เสด็จพร้อมด้วยเจ้าจอมมารดาตวงคำ ไปเยี่ยมพระประยูรญาติที่วังบางยี่ขัน ผ่านสถานที่ต่าง ๆ ตามทาง คือ โรงเรือพระที่นั่ง ด่านนักแพ ท่าขุนนาง ท่าพระ อันเป็นบริเวณบ้านเดิมของคุณพุ่ม วังกรมขุนราชสีหวิกรม วัดมหาธาตุฯ วัดประโคน (วัดดุสิตาราม) ปากคลองบางลำพู ป้อมพระสุเมรุ บ้านพระยามหาเทพ และสุดท้ายที่วังบางยี่ขัน

ถึงคลองย่านบ้านพระยามหาเทพ เขาสมเสพเรียกทางบางยี่ขัน
ยังไม่ถึงบ้านลาวชาวเวียงจันทน์ ให้นำวันหวนถึงวังนั่งคนึง²⁴

นอกจากนี้ยังมีความตอนหนึ่งของนิราศภูเขาทอง ของสุนทรภู่ นิราศดังกล่าวบอกเล่าถึงสถานที่ ชื่อบ้านฐานถันที่ตนเองเดินทางไต่เรียงมาตั้งแต่พระบรมมหาราชวังเรื่อยมา ทำให้นิราศตอนนี้สามารถให้ภาพบริบทของพื้นที่บางยี่ขันที่อยู่ถัดจากวัดประโคนหรือวัดดุสิตาราม จนถึงบริเวณที่เป็นโรงเหล้าขนาดใหญ่ที่สุนทรภู่บันทึกว่า

ถึงโรงเหล้าเตากลั่นควันโขมง มีคันทองผูกสายไว้ปลายเสา
ไอบาปกรรมน้ำนรกเจียวอกเรา ให้มัวเมาเหมือนหนึ่งบ้าเป็นน่าอาย
ทำบุญบวชกรวดน้ำขอสำเร็จ พระสรรเพชญ์โพธิญาณประมาณหมาย²⁵

²³ วริณานัฐ พิทักษ์วงค์วาน, “บางยี่ขัน” ถิ่นวังเจ้าลาว โรงสุรา และโรงปูน, เข้าถึงเมื่อ 1 พฤษภาคม 2566, เข้าถึงได้จาก <https://lek-prapai.org/home/view.php?id=5034>

²⁴ คุณพุ่ม, นิราศวังบางยี่ขัน, (พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร), 2465 เข้าถึงได้จาก <http://eresource.car.chula.ac.th/chula-ebooks/redirect.php?name=KI-00284>

²⁵ ตำนานพระพุทธบาทอธิบายเรื่องพระบาทนिरาศพระบาทและลิลิตทศพร, พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฉาบปกิจศพ พระภิกษุ วาส พวงร้อย วาสนะสมสิทธิ์ และ นางมา พวงร้อย วาสนะสมสิทธิ์ ณ สุสานหลวงวัดเทพศิรินทราวาส, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรประเสริฐ, 2511 เข้าถึงจาก www.finearts.go.th/storage/contents/2020/07/file/zHFIhPcnUihV2I0kl6FhP1OE7dCEq4XLgdUvi5rd.pdf

เป็นที่น่าสังเกตว่าสุนทรภู่มิได้เอ่ยชื่อบางยี่ขันไว้ สันนิษฐานว่าอาจก่อสร้างมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 แต่เนื่องด้วยพระยาราชนนตรีบริรักษ์มีนิวาสสถานอยู่ที่ตำบลบางยี่ขัน ในส่วนที่เป็นวัดคฤหบดีใกล้ ๆ กับโรงงานสุรา ซึ่งน่าจะตั้งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 เมื่อพระยาราชนนตรีบริรักษ์ได้กำกับดูแลอาคารเตาสุราแล้ว สันนิษฐานว่าคงให้ตั้งเตากลั่นสุราขึ้นในที่ใกล้กับนิวาสสถานของท่าน เพื่อความสะดวกในการควบคุมดูแล

การเกิดขึ้นของโรงงานสุราบางยี่ขันทำให้มีกลุ่มแรงงานชาวจีนเข้ามาเป็นคณงานในโรงงานต้มกลั่นสุรา และมาตั้งถิ่นฐานในย่านบางยี่ขันมากขึ้น ซึ่งนอกจากจะเข้ามาทำงานในโรงสุราแล้ว บางส่วนได้เปิดโรงงานฝิ่น เพื่อให้บริการกลุ่มคนจีนที่ทำงานอยู่ในโรงเหล้า ซึ่งการทำงานในโรงงานสุราบางยี่ขันถือได้ว่าเป็นอาชีพหลักจนกระทั่งปิดกิจการและย้ายออกไป ทำให้อาชีพของคนในชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงนั่นเอง รวมทั้งพื้นที่และอาคารของโรงสุราเดิมได้เปลี่ยนบทบาทเป็นสถานที่ทำการของสำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนา สถาบันอาหาร (สอห.) และสถาบันดนตรีกัลยาณีวัฒนา

“บางยี่ขัน” ยังมีสวนผลไม้ที่อุดมสมบูรณ์จนถูกเรียกขานกันว่า “สวนในบางกอก” ผู้คนทั้งในท้องถิ่นยังแบ่งเรียกกันเป็น “บางบน” กับ “บางล่าง” ซึ่ง “บางบน” เป็นชื่อเรียกพื้นที่สวนอยู่ในคลองบางกอกน้อยหรือจากปากคลองบางกอกน้อยขึ้นไป หรือทางทิศเหนือของลำน้ำเจ้าพระยา ไม้ผลที่มีชื่อเสียงของบางบน ได้แก่ ทุเรียน เงาะ กระท้อน มังคุด ละมุด ส่วน “บางล่าง” เป็นชื่อเรียกเรียกสวนกลุ่มที่อยู่ปากคลองบางกอกใหญ่ลงไปทางราษฎร์บูรณะหรือแถบดาวคะนองต่อบางขุนเทียน หรือซึ่งเป็นทางใต้ของลำน้ำเจ้าพระยาซึ่งอยู่ทั้งสองฝั่งของแม่น้ำไม้ผลที่มีชื่อเสียงของบางล่าง ได้แก่ ลิ้นจี่ ส้มเขียวหวาน ทุเรียน ส้มโอ หนามพลู่ กล้วยหอมทอง²⁶

ในอดีตผลไม้ที่มีชื่อเสียงของย่านบางยี่ขัน ได้แก่ ทุเรียนและเงาะ ในเอกสารระบุว่า “...ทุเรียนนี้พันธุ์ดีอยู่บางกอกน้อย บางยี่ขันไม่ชอบน้ำ...” นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงเงาะบางยี่ขันไว้ว่า “เงาะนี้พันธุ์ดีอยู่ตำบลบางยี่ขัน ชอบดอนเหมือนกับทุเรียน ถ้าแรกลงเพียง 2 - 3 ปี น้ำท่วม 2 วันตาย เป็นไม้ดอนดีกว่าแพะ ปลูกกระยะห่างกันประมาณ 6 ศอก ถ้าแรกลง 2 ศอก 3 ปี มีผลแต่เล็กน้อยฟังสอนเป็น ถ้า 5 ปี ต้นลำงามบริบูรณ์คราวฤดูหนึ่งประมาณ 400 ผล”²⁷ จากเอกสารชิ้นนี้ทำให้เห็นว่าพื้นที่ย่านบางยี่ขันมีความอุดมสมบูรณ์ในด้านการเพาะปลูกผลไม้แน่นอน และยังสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของคุณสมนึก สุพานิช ประธานชุมชนวัดพระยาศิริโอยสวรรค์ที่เล่าถึงพื้นที่ชุมชนเดิมเป็นสวนผลไม้ เช่น สวนทุเรียน²⁸

²⁶ วลัยลักษณ์ ทรงศิริ, *สวนเมืองบางกอก*, เข้าถึงเมื่อ 1 พฤษภาคม 2566, เข้าถึงได้จาก <https://lek-prapai.org/home/view.php?id=5307>

²⁷ *ตำราปลูกไม้ผล กับตำราปลูกเข้าของโบราณ*, (กรุงเทพฯ: หอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร), 2467, 2-3. เข้าถึงได้จาก http://www.resource.lib.su.ac.th/resource/web/file.php?filetype=pdf&resource_id=175

²⁸ สัมภาษณ์ สมนึก สุพานิช, ประธานชุมชนวัดพระยาศิริโอยสวรรค์, 1 กันยายน 2565.

อย่างไรก็ตามความเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ย่านบางยี่ขันเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่โรงงานเก่าแก่ย่านบางยี่ขันอย่างโรงงานสุราบางยี่ขัน ถูกมอบให้ทางกรมสรรพสามิตเข้ามาควบคุมดูแลในปีพ.ศ.2475 ชาวจีนที่เคยทำงานในโรงงานสุราเดิมก็เปลี่ยนไปสังกัดอยู่กับกรมสรรพสามิตก่อนจะโอนโรงงานสุราให้ขึ้นกับกรมโรงงานอุตสาหกรรมในปีพ.ศ. 2485 และในช่วงหลังปีพ.ศ. 2503 เป็นต้นมา ได้เปิดให้บริษัทสุรามหาราชฎารับช่วงต่อสัมปทานโรงงานสุราบางยี่ขัน และดำเนินการกิจการจนกระทั่งโรงงานแห่งนี้ปิดตัวลงใน พ.ศ.2538²⁹ และเนื่องด้วยการเกิดขึ้นของโรงงานสุราบางยี่ขันยังทำให้เกิดโรงงานขนาดเล็กภายในชุมชน เช่น โรงงานขนมจีน โรงงานผืน โรงงานผลิตเตาอั้งโล่ เป็นต้น³⁰ เมื่อโรงงานสุราบางยี่ขันย้ายออกไปโรงงานขนาดเล็กต่าง ๆ ภายในชุมชนก็ต้องปิดตัวลงตามไปด้วย จนกระทั่งเกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ เมื่อ พ.ศ.2538 ภาครัฐเริ่มโครงการสร้างสะพานพระราม 8 ซึ่งถือได้ว่าเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญอีกครั้งของย่านนี้

เมื่อโรงงานสุราบางยี่ขันได้ย้ายออกไปจากพื้นที่และการสร้างสะพานพระราม 8 ส่งผลให้ผู้คนในชุมชนบ้านปูนและย่านบางยี่ขันบางส่วนที่ทำงานในโรงงานสุราบางยี่ขันก็ได้ย้ายตามออกไปด้วย ผลจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ทำให้ปัจจุบันบ้านเรือนได้ถูกปรับเปลี่ยนรูปแบบเป็นบ้านเช่าราคาถูกรองรับสำหรับกลุ่มแรงงานและกลุ่มพ่อค้า แม่ค้าหาบเร่ ที่เข้ามาทำงานในเมืองหลวง ส่งผลให้ผู้คนที่ย้ายอยู่ในชุมชนไม่ได้สนิทสนมกันเหมือนเดิม เพราะมีคนต่างถิ่นเข้ามาอยู่อาศัยมากขึ้น แต่ก็ยังมีคนเก่าแก่ที่ยังอาศัยอยู่ที่ยังไปมาหาสู่กันและยังคอยช่วยเหลือชุมชนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งในปัจจุบันผู้คนเก่าแก่ที่เคยอาศัยอยู่ในชุมชนก็เหลืออยู่เพียงไม่กี่หลังคาเรือน อาชีพผู้คนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไปเป็นค้าขายหรือออกไปทำงานภายนอกชุมชนมากขึ้น³¹

บททดลองจากเสียง-เรื่องเล่า-ท้องถิ่นย่านบางยี่ขัน

ที่ผ่านมาการทำงานด้านดนตรีย่านบางยี่ขันครั้งสำคัญ ได้แก่ การแสดงอุปรากรเรื่อง ขบวนการนกกาชเชน ดำเนินการโดยสถาบันดนตรีกัลยาณีวัฒนา เป็นนำบทพระราชนิพนธ์แปลเรื่อง ขบวนการนกกาชเชน มาสร้างเป็นอุปรากรเยาวชน โดยมีสมาชิกวงดุริยางค์เยาวชนของสถาบันดนตรีกัลยาณีวัฒนา นักศึกษาของสถาบันฯ และเยาวชนจากชุมชนบางยี่ขัน ซึ่งอยู่ในบริเวณใกล้เคียง

²⁹ วริณัฐ พิทักษ์วงค์วาน, “บางยี่ขัน” ถิ่นวังเจ้าลาว โรงสุรา และโรงปูน, เข้าถึงเมื่อ 1 พฤษภาคม 2566, เข้าถึงได้จาก <https://lek-prapai.org/home/View.php?id=5034>

³⁰ สัมภาษณ์ ศรีเชาวน์ ทองโปร่ง, ประธานชุมชนบ้านปูน, 1 กันยายน 2565.

³¹ ณัชชา ปรงรุ่งเรืองเลิศ, “การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมกรณีศึกษาชุมชนบ้านปูน กรุงเทพมหานคร ตั้งแต่ พ.ศ.2535 – 2563”, รายงานการศึกษาเฉพาะบุคคลนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2563,

สถาบันดนตรีกัลยาณีวัฒนา มาร่วมบรรเลงและร้องเพลงในโครงการ³² ในส่วนนี้ถือเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างสถาบันฯ กับเยาวชนของชุมชน โดยใช้ดนตรีเป็นเครื่องมือในการทำงานร่วมกัน แต่เนื้อหาการแสดงยังไม่ได้เชื่อมโยงกับตัวสถานที่ ผู้คน และเรื่องเล่าจากย่านโดยตรง

ในครั้งนี้นักคณะทำงานเลือกแหล่งเรียนรู้ทางด้านประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม คือ ชุมชนบ้านปูนและชุมชนวัดพระยาสิริโอยสวรรค์ เพื่อให้ให้นักศึกษาสาขาวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและนักศึกษาสถาบันดนตรีกัลยาณีวัฒนาได้เรียนรู้จากประสบการณ์การทำงานระหว่างรายวิชาดนตรีเพื่อประชาสังคม สำนักวิชาดุริยางคศาสตร์ และรายวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคสนาม สาขาวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร และบูรณาการความรู้ระหว่างนักศึกษาของทั้งสองสถาบันการศึกษาในการทำงานภาคสนามทั้งการเก็บข้อมูลองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ชุมชน และการประยุกต์กิจกรรมดนตรีสร้างสรรค์ที่สะท้อนให้เห็นคุณค่าของผู้คนในพื้นที่ชุมชนวัดพระยาสิริโอยสวรรค์และชุมชนบ้านปูน เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร³³ จากนั้นนำมาพัฒนาและสร้างสรรค์งานร่วมกับเยาวชนในชุมชนที่มุ่งเน้นการประยุกต์ใช้องค์ความรู้ทางด้านดนตรีเพื่อประโยชน์ให้กับกลุ่มชุมชนท่ามกลางบริบทแตกต่างกัน

แรงบันดาลใจจากชุมชนวัดพระยาสิริโอยสวรรค์ : จากการสำรวจประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคสนามสู่งานสร้างสรรค์เป็นสารคดีวิถีทัศน์ชุมชนและการสร้างสรรค์บทเพลงผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของเยาวชนในชุมชน วัดพระยาสิริโอยสวรรค์หมายถึงให้เกิดความตระหนักรู้ให้กับเยาวชนรุ่นใหม่ผ่านกระบวนการทำงานดนตรีสร้างสรรค์เพื่อประชาสังคม เพื่อให้เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ยังคงอยู่ แม้อกาลเวลาจะเปลี่ยนแปลงตามพลวัตของสังคม

ละครชุมชนบ้านปูน แรงบันดาลใจจากชุมชนบ้านปูน : จากการสำรวจภาคสนามสู่การออกแบบกิจกรรมอย่างมีส่วนร่วมกับชุมชนสร้างสรรค์จนกลายเป็นการแสดงละครเวทีขนาดเล็ก ที่ถ่ายทอดเรื่องราวของชุมชนบ้านปูนผ่านการสอดแทรกบทกลอนเพื่อสร้างความตระหนักรู้ให้กับเยาวชนรุ่นใหม่ในชุมชนผ่านตามช่วงเวลาของประวัติศาสตร์ในชุมชนพร้อมกับ Sing Along ไปด้วยกันในเพลง “บ้าน” เพื่อความสุขใจ

³² เอกสารประกอบการแสดงอุปรากรเรื่อง ขบวนการนกนางเขน เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เนื่องในโอกาสฉลองพระชนมายุ 5 รอบ 2 เมษายน 2558. วันที่ 4 มิถุนายน พ.ศ. 2558 ณ สถาบันดนตรีกัลยาณีวัฒนา

<http://www.psvim.ac.th/opera/?fbclid=IwAR0o5fPRtD3gGR4Fk3LRcf5mgOQ4YqFm55eMvq2yBKCVhKnmcbeMXXWNgg#about>

³³ ศุภพร สุวรรณภักดี และคณะ, *เสียง-เรื่องเล่า-ท้องถิ่นย่านบางยี่ขัน: บูรณาการความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และดนตรีสร้างสรรค์เพื่อประชาสังคม*, เอกสารประกอบการกิจกรรมเสียง-เรื่องเล่า-ท้องถิ่นย่านบางยี่ขันฯ วันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2566 อาคารหอประชุม 304 มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ภาพที่ 2 การลงพื้นที่ย่านบางยี่ขันร่วมกันของนักศึกษาสำนักวิชาดุริยางคศาสตร์ สถาบันดนตรีกัลยาณี วัฒนา และนักศึกษสาขาวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร (2565)

วิธีวิทยาสำคัญที่ช่วยในการทำความเข้าใจชุมชน คือ การลงพื้นที่ สัมภาษณ์ ชุมชน สัมภาษณ์ ผู้คนในชุมชน และทำความเข้าใจบริบทต่างๆ ก่อนที่จะนำมาสู่การตีความ และสร้างสรรค์ผลงานจากภาคสนาม อย่างไรก็ตาม จากข้อคิดเห็นและวิพากษ์จากผู้ทรงคุณวุฒินั้นยังไม่เห็นถึงกระบวนการทำงานสร้างสรรค์จากการบูรณาการระหว่างสาขาวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและสาขาดุริยางคศาสตร์อย่างชัดเจน รวมทั้งการทำงานร่วมกับเยาวชน ทั้งนี้ผู้วิจัยต้องกลับมาทบทวนตัวเองอีกครั้งจากกระบวนการทำงานข้ามศาสตร์นั้นว่ากระบวนการหรือวิธีการระหว่างประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกับมานุษยวิทยาดนตรีประยุกต์ โดยเฉพาะการเข้าถึงข้อมูล และการให้ความสำคัญกับ “เสียง” จากพื้นที่ศึกษาควรร่วมเรียนรู้ แลกเปลี่ยนการทำงานบนโจทย์ร่วมมากกว่านี้ อีกทั้งยังต้องให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มากขึ้นมากกว่าการร่วมแสดง ดังนั้นกระบวนการทำงานควรเป็นการทำงานที่บูรณาการร่วมกันตั้งแต่การเก็บข้อมูลจนนำไปสู่การสร้างสรรค์ผลงาน บทสังเคราะห์และสรุปผล

จากบทความเรื่อง บทสังเคราะห์ผ่านวิธีการทำงานภาคสนามจากยอดดอยแม่ฮ่องสอนสู่ชุมชนเมืองบางยี่ขัน ชี้ให้เห็นถึงกระบวนการทำงานข้ามศาสตร์ในสามประเด็นที่สำคัญ ได้แก่

ประเด็นที่หนึ่ง จากวิธีการทำงานภาคสนามในพื้นที่แม่ฮ่องสอนที่มีความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะลักษณะความต่างทางอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความจำเพาะในสังคมเกษตรกรรม ทำให้ผู้วิจัยต้องตระหนักถึงความแตกต่างในแต่ละบริบทพื้นที่ ซึ่งผู้วิจัยนำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาย่านบางยี่ขันที่มีลักษณะเป็นสังคมเมือง ขณะเดียวกันผู้คนภายใน

ชุมชนต่างมีภูมิปัญญาและเงื่อนไขการเข้ามาอยู่อาศัยไม่เหมือนกัน จึงทำให้มีความแตกต่างหลายของผู้คนในชุมชน ดังนั้นกระบวนการทำงานภาคสนามจึงมีความจำเป็นต้องเข้าถึงพื้นที่เข้าถึงผู้คน เพื่อทำความเข้าใจย่านบางยี่ขันมากขึ้น

ประเด็นที่สอง กระบวนการทำงานด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมักให้ความสำคัญกับเสียงจากการสัมภาษณ์จากเรื่องเล่าและความทรงจำของชุมชนในฐานะที่เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ แต่จากการทำงานวิจัยร่วมกับนักมานุษยวิทยาคนตรีประยุกต์ ทำให้ต้องตระหนักถึง “เสียง” อื่นๆ ที่มากกว่าความทรงจำ เช่น เสียงที่สะท้อนอารมณ์ความรู้สึกของผู้คนในชุมชน รวมทั้งเสียงของบรรยากาศ ซึ่งช่วยให้เราทำความเข้าใจและจินตนาการปะติดปะต่อเรื่องราวผ่านประสบการณ์ของผู้เล่าได้ชัดเจนขึ้น

ประเด็นที่สาม วิธีการเก็บข้อมูลภาคสนามของนักมานุษยวิทยาคนตรีประยุกต์ ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของผู้ให้สัมภาษณ์ เพื่อรวบรวมองค์ความรู้ที่ผ่านประสบการณ์ แรงบันดาลใจของผู้เล่า ดังเช่น งานสร้างสรรค์บทเพลง “ความทรงจำขุนยวม (Recollection)” ของศุภพร สุวรรณภักดี ที่ถ่ายทอดเรื่องราวของประสบการณ์และความทรงจำของชาวขุนยวมต่อเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่สอง ทำให้นักประวัติศาสตร์ต้องตระหนักในเรื่องของการถ่ายทอดเรื่องราวของผู้คนที่ต้องใส่ใจในรายละเอียดของอารมณ์ ความรู้สึกของผู้เล่าในการพรรณนาข้อมูลเชิงวิชาการ เพื่อให้ผู้อ่านได้ทำความเข้าใจเรื่องราวทางประวัติศาสตร์มากขึ้น

จากกระบวนการทำงานข้ามศาสตร์ ระหว่างนักประวัติศาสตร์และนักมานุษยวิทยาคนตรี จากพื้นที่แม่ฮ่องสอนนำมาสู่การทดลองในกิจกรรม “เสียง – เรื่องเล่า – ท้องถิ่นย่านบางยี่ขัน” เป็นการบูรณาการกับการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาของหลักสูตรทั้งสองสถาบัน ที่ให้ความสำคัญกับการทำงานภาคสนาม รวมทั้งการทำงานร่วมกับชุมชน น่าจะเป็นหมุดหมายสำคัญในการทำงานก้าวข้ามผ่านกรอบมโนทัศน์ของศาสตร์สาขาไปสู่การปะทะสังสรรค์กับศาสตร์สาขาอื่นที่ขยายเขตแดนของวิธีวิทยาการทำงานภาคสนาม ให้มีความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการได้อย่างแท้จริง และแนวทางดังกล่าวนี้จะทำให้ผู้ศึกษาเข้าใจผู้คน ชุมชน ท้องถิ่น ได้อย่างลึกซึ้งมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- Paul Thompson. “Memory and the self” in *The voice of the past, Oral History*. Third Edition. (British: Oxford University press, 2000).
- Suwanpakdee, S. Sounds of Lisu Music to New Music for Guitar and String Quartet. *Malaysian Journal of Music*, 7, 2018. 159–179. <https://doi.org/10.37134/mjm.vol7.9.2018>.
- คุณพุ่ม. *นิราศวังบางยี่ขัน*. พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2465 เข้าถึงได้จาก <http://eresource.car.chula.ac.th/chula-ebooks/redirect.php?name=KI-00284>
- ฉมา มาศ แก้วบัวดี. *Sound (ชาว) เสียง แม่ฮ่องสอน*. เอกสารประกอบโครงการบริการวิชาการเพื่อสังคมด้านดนตรีคลาสสิก ศูนย์ดนตรีไทยและเอเชีย สถาบันดนตรีกัลยาณิวัฒนา วันที่ 1 มิถุนายน 2565.
- ณัชชา ประรุงเรืองเลิศ. “การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมกรณีศึกษาชุมชนบ้านปูน กรุงเทพมหานคร ตั้งแต่ พ.ศ.2535 – 2563”. รายงานการศึกษาเฉพาะบุคคลนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2563.
- ดร.ณ นาดำจาง. *การพัฒนาพื้นที่ริมน้ำบริเวณชุมชนย่านบางยี่ขัน กรุงเทพมหานคร*. กรุงเทพฯ:จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.
- พระภิกษุवासพวงร้อยวาสนะสมสิทธิ์ และ นางมา พวงร้อยวาสนะสมสิทธิ์ ธุสุสานหลวงวัดเทพศิรินทราวาส. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรประเสริฐ, 2511 เข้าถึงจาก www.finearts.go.th/storage/contents/2020/07/file/zHFihPcnUiHV2i0kl6FhP1OE7dCEq4XLgdUvl5rd.pdf
- ตำราปลูกไม้ผล กับตำราปลูกเข้าของโบราณ, กรุงเทพฯ: หอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร, 2467, 2-3. เข้าถึงได้จาก http://www.resource.lib.su.ac.th/resource/web/file.php?filetype=pdf&resource_id=175
- นุชนางค์ ชุมดี. “จริง เลื่อนจำ ภาพพรม้าม่วงของความทรงจำ กรณีสงครามมหาเอเชียบูรพาที่ปาย-ขุนยวม จากภาคสนาม.” ใน *หมุดหมายประวัติศาสตร์ล้านนา รวมบทความวิชาการในวาระครบรอบ 6 ทศวรรษ ศาสตราจารย์สร้อยสวัสดิ์ รองศาสตราจารย์สมโชติ อ๋องสกุล*. ไพโรจน์ไชยเมืองขึ้น, บรรณาธิการ (ล่าปาง: กลุ่มนักศึกษาเก่าสาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2556).
- บุษบา กนกศิลปธรรม. *รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ การยกระดับมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน (โครงการย่อยที่ 2)*. หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ (บพข.), 2565.
- ยงยุทธ ชูแว่น. *ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทย*. กรุงเทพฯ: ยิปซี กรุ๊ป, 2562.

- รัศมี ชูทรงเดช และคณะ. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ การจัดการการท่องเที่ยวมรดกวัฒนธรรมและ
 ธรรมชาติเชิงสร้างสรรค์ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน:โมเดลภูมิทัศน์พิเศษทางวัฒนธรรมและ
 ธรรมชาติ. หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของ
 ประเทศ (บพข.), 2565.
- รัศมี ชูทรงเดช และคณะ. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ การสืบค้นและจัดการมรดกทางวัฒนธรรม
 อย่างยั่งยืนในอำเภอป่าเย้-ปางมะผ้า-ขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน, กรุงเทพฯ : โครงการ
 การสืบค้นและจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในอำเภอป่าเย้-ปางมะผ้า-ขุนยวม
 จังหวัดแม่ฮ่องสอน, 2555.
- รัศมี ชูทรงเดช และคณะ. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการสังเคราะห์งานวิจัยของ สกว. ใน
 จังหวัดแม่ฮ่องสอนตามกรอบการพัฒนาที่ยั่งยืน. หน่วยวิจัยเชิงยุทธศาสตร์ สำนักงาน
 กองทุนสนับสนุนงานวิจัย, 2562.
- รัศมี ชูทรงเดช และคณะ. มาจาก (คนละ) ฟากฟ้าของเพิงผา : สู่การทลายเส้นแบ่งของวิถีวิทยา
 ทางโบราณคดี วลีในมานุษยวิทยา และมายาในศิลปกรรม. กรุงเทพฯ : เอร่าวัฒนธรรม
 พิมพ์, 2551.
- วิริณัฐ พิทักษ์วงค์วาน. “บางยี่ขัน” ถิ่นวังเจ้าลาว โรงสุรา และโรงปูน, เข้าถึงเมื่อ 1 พฤษภาคม
 2566, เข้าถึงได้จาก <https://lek-prapai.org/home/view.php?id=5034>
- วลัยลักษณ์ ทรงศิริ. สวนเมืองบางกอก. เข้าถึงเมื่อ 1 พฤษภาคม 2566, เข้าถึงได้จาก <https://lek-prapai.org/home/view.php?id=5307>
- ศุภพร สุวรรณภักดี. ดุษฎีนิพนธ์งานประพันธ์เพลง: “ลม-กระซิบ-พราย” สำหรับวงแจ๊ซเบร็วของ
 ซอมเบลอ. วารสารดนตรีรังสิต มหาวิทยาลัยรังสิต: Rangsit Music Journal ปีที่ 14
 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม 2562: Vol.14 No.2 July-December 2019. 118-133.
- ศุภพร สุวรรณภักดี และคณะ. เสียง-เรื่องเล่า-ท้องถิ่นย่านบางยี่ขัน: บูรณาการความรู้ประวัติศาสตร์
 ท้องถิ่น และดนตรีสร้างสรรค์เพื่อประชาสังคม. เอกสารประกอบกิจกรรมเสียง-เรื่องเล่า-
 ท้องถิ่นย่านบางยี่ขันฯ วันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2566 อาคารหอประชุม 304 มหาวิทยาลัย
 ศิลปากร
- สิริวรรณ สิริวนิชย์. แนวคิดและวิธีการประวัติศาสตร์ท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: สาขาวิชาประวัติศาสตร์
 ท้องถิ่น คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2565.
- สัมภาษณ์ สมนึก สุพานิช, ประธานชุมชนวัดพระยาศิริไอยสวรรค, 1 กันยายน 2565.
- สัมภาษณ์ ศรีเชาวน์ ทองโปร่ง, ประธานชุมชนบ้านปูน, 1 กันยายน 2565.